

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.

אלו עמים כלולים בין עמי כנען, וההבדל בין הרשימות השונות

במאמר שפרסמנו על פרשת 'עקב' לענין הצרעה שמדובר עליה בפרשה, הבאנו גם את הפסוק בפרשת 'משפטים' שם נאמר : "ושלחתי את הצרעה לפניך, וגרשה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך" (שמות כ"ג, כ"ח). **רש"י** אומר שם שהחתי והכנעני הם ארץ סיחון ועוג, ואילו החוי היה בצד המערבי. **מהרש"א** הקשה עליו שמהתורה משמע שהחתי היה מיושבי חברון. ויש לבדוק בפסוקי התורה, האם ניתן ללמוד מהם, מי היו בדיוק עמי כנען, והיכן הם שכנו.

בפרשת 'נח' מובא שכנען היה בנו של חם בן נח, ונולדו לו אחד עשר בנים, וגאלו שמותם : **וכנען** ילד את צידן בכרו ואת חת. ואת היבוסים ואת האמרי ואת הגרגשי. ואת החוי ואת הערקי ואת הסיני. ואת הארודי ואת הצמרי ואת החמתי, ואחר נפצו משפחות הכנעני (בראשית י" ט"ו - י"ח). מפסוקים אחרים בתורה שומעים שמתוך כל הבנים שלו, רק **ששה** מוזכרים כעמים שישבו בארץ כנען, ובנוסף לכנען עצמו שנחשב לעם נפרד, היו ביחד **שבעת** עמי כנען.

בפרשת **לך לך** כורת ה' ברית עם אברהם ומבטיח לתת לו את הארץ הזאת : "ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר, לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת. את הקיני ואת הקניזי ואת הקדמוני. ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים. ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגשי ואת היבוסים" (בראשית ט"ו, י"ח - כ"א). בהבטחה זו אנו מוצאים בתחילה **שלושה** שמות נוספים, שלא מוזכרים בין שמות בניו של כנען, והם **הקיני, הקניזי והקדמוני**. **ארבעה** שמות שמוזכרים גם כבניו של כנען והם : **החתי, האמורי, הגרגשי והיבוסים**. שני שמות שלא מופיעים ברשימת בני כנען והם : **הרפאים והפרזי**. וישנם עוד **שבעה** שמות שמוזכרים כבני כנען, אך לא מוזכרים בהבטחה לאברהם, והם : **צידון, חוי, ערקי, סיני, ארודי, צמרי וחמתי**. ויש לבדוק את פשר הדברים.

הקדמה - כהקדמה יש לומר :

א. לא כל בן גדל והפך להיות לעם, והם נכללו בעם הנקרא בשם כולל - **'הכנעני'**, כפי שמוזכר בהבטחה לאברהם.

ב. יתכן שחלק מהבנים האחרים כן הפכו להיות עם, אך הלכו לשכון במקום אחר ולא בארץ כנען.

ג. חלק מהשמות עשויים להשתנות במשך הזמן.

ד. יתכן שעם אחד גדל והוא מתפלג לשניים או ליותר חלקים, וניתן למצוא אותו שוכן במספר מקומות.

כמו כן, **יש להעיר**, שאין הכרע מהפסוקים לגבי זהותו של כל עם מעמי כנען, ולכן נמצא דעות שונות במפרשים לגבי זהות חלק מעמי כנען.

הקיני, הקניזי והקדמוני - **רש"י** אומר שהם עמי אדום, מואב ועמון שהם עתידיים להיות ירושה לעתיד. בניגוד לדעת **אבן עזרא** שאומר : "וקיני וקניזי וקדמוני - מבני כנען ויש להם שני שמות".

הפרזי = צידון - **אבן עזרא** בפירושו ל'**שמות**' (ג', ח') אומר שהפרזי הוא **צידון**. **רמב"ן** (בראשית י', ט"ו) אומר לגבי **צידון** כאפשרות : "ויתכן שהיה **צידון** בכרו הנקרא **'כנעני'** עם אחד מאחיו שלא היה לגוי". ואילו לדעת **רד"ק** (בראשית י', ט"ו), בהבטחה לאברהם לא מוזכר **צידון**, כי הוא שכן מצפון לארץ כנען ולא בתוך ארץ כנען.

הרפאים = החוי - **רש"י** אומר שהם ארץ **עוג** שנאמר בה : "וכל הבשן ממלכת עוג... יקרא ארץ **רפאים**" (דברים ג', י"ג), אך אינו אומר, האם הם עם נפרד או שגם הם מבניו של כנען. אך בעל **'שפתי חכמים'** מביא בשם **'המזרחי'** שצריך לומר **שעוג** היה **אמורי** כי כתוב לפני כן בפסוק ח' : "ונקח בעת ההוא את הארץ מיד **שני מלכי האמורי** אשר בערב הירדן, והכוונה לסיחון ולעוג. ועוג שהיה **מהאמורי** מלך על החוי שהם **ה'רפאים'**, ובפסוק י"א שם נאמר : "כי רק עוג מלך הבשן נשאר **מיתר הרפאים**", אך לא בגלל שהיה מהם, אלא בגלל שמלך עליהם. ואין לומר, שהרפאים זה עוג, כי הוא היה אמורי, ובפסוק מופיעים **הרפאים** בנפרד וגם **האמורי** בנפרד. **והמזרחי** מביא גם סיוע לדבריו ממדרש **'בראשית רבה'** (פרשה מ"ד פסקה כ"ג) : "רבי דוסתאי בשם רבי שמואל בר נחמן אמר, לפי שאינו מזכיר כאן החוי לפיכך הוא מביא **רפאים** תחתיה". וגם לפי פרשנים נוספים החוי הם **הרפאים** שהיו בצד המזרחי, וזה נוגד את דעת **רש"י** בספר **'שמות'** שאומר שהחוי היה בצד המערבי. אך בעל ספר **'משכיל לדוד'** בפירושו לפסוק : "כי החרם תחרימם החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבוסים כאשר צוך ה' אלהיך" (דברים כ', י"ז) סובר שהחוי הם **הגבעונים**, וה' צפה שהם ישלימו בערמה עם ישראל, ובכל זאת ציוה בפסוק זה להחרים אותם משתי סיבות : **האחד**, שלא כל החוי השלימו, אלא יושבי **גבעון** בלבד. **והשני**, שלולא השבועה שלא יהרגו אותם, היו חייבים להחרים. בכל אופן לפי דבריו, יש מקור ל'**רש"י**' שאומר שהחוי שכן מעבר לירדן.

על הפסוק : **'והעוים הישבים בחצרים עד עזה'** (דברים ב', כ"ג) אומר **רמב"ן** שהעוים הם החוים, כי המנהג בכתוב שיחליפו השמות, בהיותם מורים על ענין אחד. כי **'חויא'** הוא נחש, ו**הנחש יעות** עצמו בדרך. ובבראשית רבה (כו ז) אמר ר' אלעזר ברבי שמעון שהיו בקיאים בעפרות **כנחש**, ובגליל היו קוראים **לחויא - עויא**.

לסיכום הזיהוי עד כאן, נוכל לומר, שהקיני הקניזי והקדמוני לרוב הדעות אינם מבני כנען. **ארבעה** בנים מופיעים בשמותם והם : **החתי, האמורי, הגרגשי והיבוסים**. נראה, ש**שני** בנים הוחלפו שמותיהם - הרפאים הם החוי, והפרזי הוא צידון. ועוד **חמשה** בנים כלולים בעם הכנעני והם : **ערקי, סיני, ארודי, צמרי וחמתי**, וביחד אחד עשר בני כנען.

ולחן נבדוק את סדר הופעתם בתורה. להקלה על המעיין ריכזנו בטבלה את הרשימות המובאות בתורה, והן מעוררות מספר שאלות, ויש לציין שבגלל השינויים שבין הרשימות, אין תשובה חד משמעית לפשר השינויים, אלא הבאנו דעות שונות של המפרשים עד כמה שידינו מגעת, ועוד יש מקום להסברים נוספים :

דברים כ', י"ז	דברים ז', א'	שמות ל"ד, י"א	שמות ל"ג, ב'	שמות כ"ג, כ"ג	שמות י"ג, ה'	שמות ג', י"ז	שמות ג', ח'	הבטחה לאברהם בראשית ט"ו י"ט	בני כנען בראשית י, ט"ו	
חתי	חתי	אמורי	כנעני	אמורי	כנעני	כנעני	כנעני	קיני	צידון	1
אמורי	גרגשי	כנעני	אמורי	חתי	חתי	חתי	חתי	קנזי	חת	2
כנעני	אמורי	חתי	חתי	פריזי	אמורי	אמורי	אמורי	קדמוני	יבوسی	3
פריזי	כנעני	פריזי	פריזי	חוי	חוי	פריזי	פריזי		אמורי	4
חוי	פריזי	חוי	חוי	חוי	יבوسی	חוי	חוי	חתי	גרגשי	5
יבوسی	חוי	יבوسی	יבوسی	יבوسی		יבوسی	יבوسی	פריזי	חוי	6
	יבوسی							רפאים	ערקי	7
								אמורי	סיני	8
								כנעני	ארודי	9
								גרגשי	צמרי	10
								יבوسی	חמתי	11

א. מדוע רק פעמיים מוזכרים שבעה עמים, ברוב הפעמים רק ששה עמים, ופעם אחת רק חמשה עמים.

ב. מדוע בריב בין רועי אברהם לרועי לוט מוזכרים רק **הכנעני והפריזי** : "ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט **והכנעני והפריזי** אז ישב בארץ" (בראשית י"ג, ז'). ואם **הכנעני** הוא כינוי לכל בני כנען, למה **הפריזי** מוזכר בנפרד. ולעיל מוזכר רק **הכנעני** ולא הפריזי : "ויעבר אברהם בארץ עד מקום שכס עד אלון מורה, **והכנעני** אז בארץ" (בראשית י"ב, ו'). ואם היה כתוב גם בפרק י"ג רק **'הכנעני'**, היינו יכולים לומר שהכוונה לכל עמי כנען, אך מכיוון שבפסוק שבפרק י"ג נוסף גם **הפריזי**, יש להבין מדוע הוסיפו הכתוב.

רש"י בפרק י"ב אומר : "והכנעני אז בארץ - היה הולך וכובש את א"י מזרעו של שם". ומשמע שזה היה לאט לאט, ואולי אפשר לומר, שבפרק י"ב מוזכר רק **'הכנעני'**, כי בתחילה רק הוא כבש את המקום. ובפרק י"ג הצטרף אליו גם **'הפריזי'**, ורק אח"כ הגיעו שאר עמי כנען. ונראה שכאשר יעקב מגיע לשכם, עדיין קיימים בארץ רק שני עמים אלו שהרי אומר לבניו : "עכרתם אתי להבאישני בישוב הארץ **בכנעני ובפריזי**" (בראשית ל"ד, ל'). ולמרות ששכם בן חמור היה **חוי**, אך אולי הם ישבו רק שם, ואותם הם הרגו.

ג. מדוע בברית בין הבתרים מוזכר דווקא **האמורי** : "ודור רביעי ישובו הנה, כי לא שלם עון **האמרי** עד הנה" (בראשית ט"ו, ט"ז).

'אבן עזרא' מסביר שהוזכר דווקא **האמורי** בגלל חוזקו. וכן דעת **'רמב"ן'**, אלא שמוסיף הסבר נוסף, כי בהם נלחמו ראשונה בעבר הירדן המזרחי, שהרי סיחון ועוג היו שני מלכי **האמורי**.

בעל ספר **'משכיל לדוד'** מסביר, שה**אמורי** נתמלא סאתם תחילה לכלם, שהרי משה כבש אותנו, והשאר לא נכבשו עד אחר זמן בימי יהושע, וכך אמר לו ה', אפילו **האמורי** שגלוי לפני שתמלא סאתו תחילה, אף הוא לא שלם עונו עד הנה וכ"ש האחרים.

ובעל **'העמק דבר'** אומר ההיפך, שאע"ג ששאר משפחות הכנעני יושלם עונם תחילה, אבל עון **האמורי** שהוא העיקר בא"י באותה שעה של ביאת ישראל לארץ, לא יהיה שלם עד הנה.

ואולי אפשר להוסיף ולומר בהמשך לדברינו לעיל, שהכנעני היה כובש את א"י לאט לאט מבני שם, ואם בפרק י"ג כבר מוצאים את **הפריזי**, הרי כאן בפרק ט"ו כבר מוצאים גם את **האמורי**, ומכיוון שעכשיו הוא האחרון שהגיע לא"י, ממילא עונו כאן הוא המועט ביותר, לכן ה' אומר, שצריך לחכות עד שיושלם גם עונו.

ד. **הגרגשי** מופיע ברשימת הבנים של כנען, ואח"כ בהבטחת הארץ לאברהם, אך ברשימות הבאות הוא לא מופיע, חוץ מאשר פעם אחת בפסוק : "כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפריזי והחוי והיבوسی **שבעה גוים** רבים ועצומים ממך" (דברים ז', א'). **ויש להבין**, מדוע בשבע הרשימות אחרות הוא לא מופיע, ואילו הן : 1. "וארד להצילו מיד מצרים ולהעלתו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש, אל מקום **הכנעני והחתי והאמרי והפריזי והחוי והיבوسی**" (שמות ג', ח'). 2. "ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ **הכנעני והחתי והאמרי והפריזי והחוי והיבوسی**, אל ארץ זבת חלב ודבש" (שם ג', י"ז). 3. "והיה כי יביאך ה' אל ארץ **הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבوسی** אשר נשבע לאבתך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש, ועבדת את העבדה הזאת בחדש הזה" (שם י"ג, ה'). 4. "כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל **האמרי והחתי והפריזי והכנעני החוי והיבوسی**, והכחדיתי" (שם כ"ג, כ"ג). 5. "ושלחתי לפניך מלאך, וגרשתי את **הכנעני האמרי והחתי והפריזי החוי והיבوسی**" (שם ל"ג, ב'). 6. "שמר לך את אשר אנכי מצוך היום, הנני גרש מפניך את **האמרי והכנעני והחתי והפריזי והחוי והיבوسی**" (שם ל"ד, י"א). 7. "כי תחרם תחרים **החתי והאמרי והכנעני והפריזי החוי והיבوسی**, כאשר צוך ה' אלהיך" (דברים כ"י י"ז).

ונראה לומר, שלגבי **הגרגשי** מובא בתלמוד **'ירושלמי'** מס' **'שביעית'** (פ"ו ה"א) שלפני שנכנסו לארץ שלח יהושע שלש אגרות לעמי הארץ ונתן להם שלש אפשרויות : להתפנות, להשלים או להילחם, והגרגשי החליט להתפנות : **'גרגשי** פינה והאמין לו להקב"ה, והלך לו **לאפריקי**". ולכן, בכל הפסוקים שבהם ה' אומר שהוא יביא את בני ישראל אל ארץ כנען לא מוזכר **הגרגשי** כי כאשר הם נכנסו לארץ, הגרגשי כבר לא היה שם. ורק בפסוק זה בספר **'דברים'** שנאמר בו : **'ונשל גוים רבים מפניך'** (ז', א'), מוזכר **הגרגשי** כי ה' כבר נשל אותו לפני כן מארץ ישראל.

ונראה להוסיף, שיש רמז בפועל - **'ונשל'** שבא בזמן עבר בתוספת וא"ו ההיפוך לעתיד, ולא נאמר בלשון עתיד - **'ינשל'**. ורמז בזה, שכאשר ה' יביא אותם אל ארץ כנען, זה יהיה לאחר שכבר - **'נשל'** בעבר חלק מהעמים, והשליכם מארץ ישראל.

כתקופה זו של הקורונה הקיעורים מתקיימים ע"י תוכנת זום

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

השבוע אנו יוצאים למנוחת בין הזמנים, והשיעור האחרון יינתן ביום רביעי ח' מנחם אב

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net